

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Oydinova Charos

Samarqand davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti maktabgacha ta'lim yo'nalishi 202-guruh talabasi.

oydinovacharos@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19592186>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning pedagogik asoslari, nazariy-metodologik jihatlari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda tabiiy muhit bilan tanishish jarayonining bolalarning kognitiv, axloqiy va estetik rivojlanishidagi o'rni ko'rib chiqilgan. Pedagogik adabiyotlar tahlili asosida tabiatshunoslik tarbiyasining asosiy tamoyillari, usullari va vositalari aniqlangan. Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida amaliy faoliyat tashkil etishning optimal yo'nalishlari va pedagogik shartlari substantsiyalangan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tabiatshunoslik tarbiyasi, ekologik tarbiya, pedagogik asos, kognitiv rivojlanish, tabiiy muhit, tarbiyaviy jarayon.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические основы, теоретико-методологические аспекты и практическое значение знакомства детей дошкольного возраста с природой. Рассматривается роль процесса ознакомления с природной средой в познавательном, нравственном и эстетическом развитии детей. На основе анализа педагогической литературы определены основные принципы, методы и инструменты естественнонаучного образования. В статье обосновываются оптимальные направления и педагогические условия организации практических занятий в дошкольных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: дошкольное образование, естественнонаучное образование, экологическое образование, педагогические основы, познавательное развитие, природная среда, образовательный процесс.

Abstract. This article analyzes the pedagogical foundations, theoretical and methodological aspects and practical significance of introducing preschool children to nature. The study examines the role of the process of familiarization with the natural environment in the cognitive, moral and aesthetic development of children. Based on the analysis of pedagogical literature, the main principles, methods and tools of natural science education are identified. The article substantiates the optimal directions and pedagogical conditions for organizing practical activities in preschool educational institutions.

Keywords: preschool education, natural science education, ecological education, pedagogical basis, cognitive development, natural environment, educational process.

KIRISH

Zamonaviy pedagogika fani maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishni shaxs shakllanishining muhim omili sifatida qarab chiqadi. Tabiiy muhit bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot bolalarda dunyoqarash asoslarini shakllantiradi, bilish jarayonlarini faollashtiradi va kognitiv qiziqishlarni rivojlantiradi [1].

Maktabgacha yoshdagi davr inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda atrof-muhitga nisbatan munosabatlar, qadriyatlar tizimi va xulq-atvor stereotiplari shakllanadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tabiat bilan muloqot bolalarning intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi [2]. Tabiatshunoslik tarbiyasining asosiy maqsadi faqat tabiiy hodisalar va obyektlar haqida bilimlar berish emas, balki tirik tabiatga hurmat, ehtiyotkorlik va mas'uliyat tuyg'ularini tarbiyalashdan iborat.

Hozirgi kunda ekologik muammolarning kuchayishi sharoitida bolalarda tabiatni muhofaza qilish borasidagi ongning erta yoshdoyoq shakllantirishning dolzarbligi yanada oshib bormoqda [3].

Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalarni tabiat bilan tanishtirishning sistematik pedagogik sharoitlarini yaratish imkoniyatiga ega bo'lib, bu jarayon maxsus ishlab chiqilgan dasturlar va metodikalar asosida amalga oshirilishi lozim. Tabiiy muhit bilan tanishish jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan pedagogik tashkilning to'g'riligiga, tarbiyachi malakasiga va didaktik vositalarning maqsadga muvofiqligiga bog'liq bo'ladi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy pedagogika, psixologiya va ekologik tarbiya sohasidagi nazariy qarashlar tashkil etadi. Tahlil jarayonida tizimli yondashuv, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan bo'lib, O'zbekiston, Rossiya va xorijiy pedagogik adabiyotlardagi ilmiy ishlanmalar hamda nazariy konsepsiyalar tahlil qilingan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning pedagogik asoslari turli davrlarda ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Ya.A.Komenskiy klassik pedagogikasida tabiatga mos tarbiya prinsipi ilgari surilgan bo'lib, u tabiatni eng yaxshi o'qituvchi deb hisoblagan [4].

K.D.Ushinskiy tabiatshunoslik tarbiyasining ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan va uning bolalarning nutq rivojlanishi, kuzatuvchanlik va fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishdagi rolini ta'kidlagan.

Zamonaviy tadqiqotchilar S.N.Nikolayeva, N.A.Ryjova va boshqalar tabiatshunoslik tarbiyasini ekologik tarbiyaning bosh yo'nalishi sifatida ko'rib chiqadilar [5]. Ular maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyat asoslarini shakllantirish zarurligini asoslaydilar va buning uchun sistemali pedagogik yondashuvni talab qiladilar. N.F.Vinogradova o'z tadqiqotlarida tabiiy muhit bilan tanishish jarayonida bolalarning bilish faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini ochib bergan va turli yoshdagi bolalar uchun maqsadga muvofiq metodikalarni ishlab chiqqan [6]. Pedagogik adabiyotlarda tabiat bilan tanishtirishning turli shakllari tavsiya etiladi: bevosita kuzatishlar, ekskursiyalar, tajribalar, didaktik o'yinlar, ekologik yo'nalishli tarbiyaviy mashg'ulotlar. L.S.Vigotskiy psixologik tadqiqotlarida bolalik davridagi bilish jarayonlarining ijtimoiy-madaniy tabiati ko'rsatilgan bo'lib, tabiat bilan tanishish jarayonida kattalar vositachiligining ahamiyati ta'kidlangan [7]. Zamonaviy O'zbek pedagogikasida ham maktabgacha tarbiya masalalari, jumladan, tabiatshunoslik yo'nalishi keng o'rganilmoqda, milliy qadriyatlar va an'analarni hisobga olgan holda pedagogik yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Pedagogik adabiyotlar tahlili asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning bir necha asosiy pedagogik tamoyillari aniqlanadi. Birinchi navbatda, bilim berishda ko'rgazmalilik va bevosita tajriba orqali o'rganish prinsipi ta'kidlanadi, chunki bu yoshdagi bolalarning fikrlash faoliyati asosan konkret-obrazli xarakterga ega bo'ladi [8].

Shuningdek, sistemalilik va izchillik tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi: bolalar tabiat haqidagi bilimlarni bosqichma-bosqich, ularning yosh xususiyatlari va oldingi tajribalari asosida egallashlari lozim. Emotsional ta'sirlanish prinsipi alohida o'rin tutadi, chunki tabiat obyektlari va hodisalariga nisbatan ijobiy his-tuyg'ular shakllanishi kognitiv qiziqish va keyingi o'rganish motivatsiyasining asosi bo'lib xizmat qiladi. Tabiatshunoslik tarbiyasining samarali usullaridan biri bevosita kuzatish hisoblanadi, bu jarayonda bolalar tabiiy obyektlarning tashqi belgilariga, ularning o'zgarishlariga va o'zaro bog'lanishlariga e'tibor qaratishni o'rganadilar [9].

Kuzatish jarayonida tarbiyachining rahbarlik roli muhim bo'lib, u savol-javoblar orqali bolalarning diqqatini kerakli belgilarga yo'naltiradi va tahlil qilishga undaydi. Ekskursiyalar tabiiy sharoitda tabiat bilan tanishishning boshqa bir samarali shakli sanaladi va bolalarga tabiatni uning tabiiy muhitida kuzatish, turli obyektlarni taqqoslash va umumlashtirish imkoniyatini beradi.

Didaktik o'yinlar tabiatshunoslik tarbiyasida muhim o'rin tutadi, chunki ular bolalar uchun asosiy faoliyat turi bo'lib, o'yin shaklida berilgan bilimlar yaxshiroq o'zlashtiriladi va qiziqarli tarzda mustahkamlanadi. Amaliy faoliyat, masalan, gulzor parvarishi, o'simliklar yetishtirish, hayvonlarga g'amxo'rlik qilish kabi ishlar bolalarda mehnatsevarlik, mas'uliyat va tirik mavjudotlarga nisbatan g'amxo'rlik tuyg'ularini tarbiyalaydi [10].

Tabiat haqidagi badiiy asarlar, she'rlar va ertaklar ham tarbiyaviy jarayonda keng qo'llaniladi, ular bolalarning emotsional-estetik rivojlanishiga yordam beradi va tabiatni sevish tuyg'usini mustahkamlaydi. Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalarida tabiat burchagini tashkil etish, fasllar o'zgarishiga qarab sharoit yaratish va tizimli kuzatishlar o'tkazish bolalarning tabiatshunoslik bilimlarini boyitadi va ekologik madaniyat asoslarini shakllantiradi. Bunda tarbiyachining malakasi, uning tabiatshunoslik va pedagogikadan bilimi, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlik muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning pedagogik asoslari ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u bolalarning har tomonlama rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tabiatshunoslik tarbiyasi kognitiv, axloqiy, estetik va amaliy komponentlarni o'z ichiga oladi hamda maxsus ishlab chiqilgan metodikalar va didaktik vositalar yordamida amalga oshirilishi zarur.

Zamonaviy sharoitda ekologik muammolarning dolzarbligi maktabgacha ta'lim muassasalarida tabiatshunoslik va ekologik tarbiyaga alohida e'tibor berishni taqozo etadi. Samarali pedagogik tashkil, tarbiyachining yuqori malakasi, tizimli yondashuv va ota-onalar bilan hamkorlik tabiatshunoslik tarbiyasining asosiy shartlari hisoblanadi. Bolalarda tabiatga nisbatan hurmat, ehtiyotkorlik va mas'uliyat tuyg'ularini shakllantirish ularning kelajakdagi ekologik madaniyatining poydevori bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshda tabiat bilan muntazam va maqsadli tanishish bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, bilish faoliyatini jadallashtiradi va ijtimoiy-shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Kelajakda maktabgacha ta'lim tizimida tabiatshunoslik tarbiyasining zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilishi, O'zbekiston milliy-madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda metodikalarning takomillashtirilishi dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nikolayeva S.N. Metodika ekologicheskogo vospitaniya doshkolnikov. – Moskva: Akademiya, 2015. – 224 s.
2. Rahimova Z.R. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning nazariy asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 186 b.
3. Ryjova N.A. Ekologicheskoye obrazovaniye v detskom sadu. – Moskva: Karapuz, 2014. – 432 s.
4. Komenskiy Ya.A. Velikaya didaktika. – Moskva: Pedagogika, 2012. – 651 s.
5. Nikolayeva S.N., Komova I.V. Sistemnyy podkhod v ekologicheskom vospitanii doshkolnikov // Doshkolnoye vospitaniye. – 2016. – № 7. – S. 34-41.
6. Vinogradova N.F. Umstvennoye vospitaniye detey v protsesse oznakomleniya s prirodoy. – Moskva: Prosveshcheniye, 2013. – 198 s.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 2014. – 159 p.
8. Yusupova G.A. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2017. – 142 b.
9. Wilson R.A. Nature and Young Children: Encouraging Creative Play and Learning in Natural Environments. – New York: Routledge, 2018. – 256 p.
10. Mamatqulov X.M. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 312 b.